

УДК 343.412

DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.269-281>

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ
ЗАКОННІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ (СТ. 171 КК):
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР**

Мовчан Роман Олександрович,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права

Донецького національного університету імені Василя Стуса,

вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, Україна, 21000

e-mail: romanmov1984@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

Гель Андрій Павлович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри судової медицини та права

Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова,

вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, Україна, 21018

e-mail: vnmu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2612-4530>

Мета. Науково-практичний коментар окремих положень ст. 171 КК. Для досягнення задекларованої мети була обрана відповідна **методика**, зокрема, використано філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові методи. За **результатами** написання статті було, по-перше, сформульовано рекомендації щодо вирішення тих дискусійних питань, відсутність відповідей на які спроможна завадити ефективному правозастосуванню ст. 171 КК, по-друге, виявлено притаманні відповідній нормі недоліки, наявність яких уже негативно позначається на її результативності, та висловлено пропозиції щодо їхнього усунення. **Наукова новизна** полягає в тому, що було розроблено нові рекомендації щодо кваліфікації та пропозиції щодо удосконалення окремих положень ст. 171 КК. **Практична значимість.** Сформульовані висновки можуть бути використані у нормотворчій, правозастосовчій та науковій діяльності.

Ключові слова: журналіст, перешкодження, вплив, переслідування, законна професійна діяльність, інформація, погроза, знищення або пошкодження майна, насильство, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, службова особа, конституційні права, авторитет органів.

Roman Movchan

Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Constitutional,
International and Criminal Law at Vasyl' Stus Donetsk National University,

600-year Street, 21, Vinnitsa, Ukraine, 21000

e-mail: romanmov1984@gmail.com

Andrey Hel

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Forensic Medicine and Law

Vinnitsia National Medical University named after M. I. Pirogov,

Pirogova Street, 56, Vinnitsa, Ukraine, 21018,

e-mail: vnmu.edu.ua

**CRIMINAL LIABILITY FOR INTERFERING WITH THE LEGAL
PROFESSIONAL ACTIVITIES OF JOURNALISTS (ART. 171 OF THE CRIMINAL
CODE): A SCIENTIFIC AND PRACTICAL COMMENT**

Purpose. Scientific and practical commentary on certain provisions of Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine. In order to achieve the declared goal, an appropriate **methodology** was chosen, in particular, philosophical, general scientific and specifically scientific methods were used. Based on the **results** of writing the article, firstly, recommendations were formulated for solving those debatable issues, the lack of answers to which

can prevent effective law enforcement of Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine, secondly, the shortcomings inherent in the corresponding norm were identified, the presence of which already negatively affects its effectiveness, and proposals were made for their elimination. **The scientific novelty** lies in the fact that new recommendations on qualifications and proposals for improving certain provisions of Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine. In particular, it was proven that cases of mental or physical pressure on the journalist's close relatives should not be qualified under Art. 171, and according to Art. 345-1 of the Criminal Code of Ukraine. Additional arguments are presented in favor of the fact that instead of enumerating the forms of obstruction to the legal professional activity of a journalist in the analyzed criminal law norm, it would be appropriate to point to the single generalizing term "obstruction", which, among other things, included the concept of "influence". Recommendations for distinguishing the investigated criminal offense from criminal offenses against life and health have been developed. The proposal of the researchers to present Part 3 of Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine in the following wording: "Actions provided for in part 1 or part 2 of this article, if they were committed by an official using his official position or with the prior conspiracy of a group of persons". **Practical significance.** Formulated conclusions can be used in rule-making, law enforcement and scientific activities.

Key words: journalist, obstruction, influence, harassment, legitimate professional activity, information, threat, destruction or damage to property, violence, criminal responsibility, criminal offense, official, constitutional rights, authority of bodies.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 2 ст. 3 Основного Закону України утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави. Серед інших, особливу увагу наша держава звернула на необхідність гарантування права кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також задекларувала пов'язане з ними право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ст. 34 Конституції України). Враховуючи ж те, що згадані пошук, одержання і поширення інформації здебільшого здійснюють журналісти, відповідне гарантування неодмінно повинне включати і створення належного законодавчого підґрунтя для безперешкодної професійної діяльності останніх.

Крім зазначених вище конституційних приписів, правові гарантії діяльності журналістів в Україні конкретизуються і в інших правових актах. Зокрема, у ч. 3 ст. 24 Закону України «Про інформацію» зазначається, що умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналіста та/або його переслідування тягне за собою відповідальність згідно із законами України. Зокрема, важливим елементом захисту журналістів від різноманітних протиправних дій виступають положення ст. 171 Кримінального кодексу України (далі – КК), якою передбачена кримінальна відповідальність за перешкоджання їхній законній професійній діяльності.

Водночас офіційні статистичні дані засвідчують, що кількість облікованих кримінальних правопорушень (далі – к. пр.) за ст. 171 КК разюче дисонує з кількістю проваджень, в яких особам повідомлено про підозру та далі направлених до суду. Наявність цього факту необхідно пов'язувати як із недосконалістю аналізованих правових приписів, так і з відсутністю адекватних правозастосовних орієнтирів у цій сфері. Зважаючи на сказане, стає очевидним, що наразі особливої актуальності набуває вивчення проблемних питань кваліфікації та розроблення рекомендацій щодо удосконалення відповідної кримінально-правової заборони.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти вказаної проблематики висвітлювались у працях таких вітчизняних науковців, як Я. Безпала, К. Буряк, А. Вознюк, В. Гацелюк, Ю. Гродецький, І. Заєць, А. Коваленко, О. Марін, С. Марко, І. Медицький, Ю. Овчарук, О. Острогляд, В. Павликівський, Є. Пилипенко, Є. Письменський, К. Поп, Ю. Сподарик, М. Хавронюк, В. Шаблюстий та інших. Попри констатовану дослідницьку активність, чимало проблем, пов'язаних із тлумаченням, застосуванням і визначенням подальших перспектив відповідної норми, викликають полеміку, а окремі з них залишаються недостатньо вивченими.

Постановка завдання. Метою статті є науково-практичний коментар окремих положень ст. 171 КК, за результатами має бути: по-перше, сформульовано рекомендації щодо вирішення тих дискусійних питань, відсутність відповідей на які спроможна завадити ефективному правозастосуванню; по-друге, виявлено притаманні відповідній нормі недоліки, наявність яких уже негативно позначається на її результативності, та висловлено пропозиції щодо їхнього усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Основним безпосереднім об'єктом к. пр. є суспільні відносини, які забезпечують законну професійну діяльність журналістів.

У контексті дослідження об'єкта розглядуваного посягання варто звернути увагу на те, що кримінально-правовій охороні підлягає лише **законна** діяльність журналістів – діяльність, яка спрямована на реалізацію ними своїх повноважень в інформаційній сфері і здійснюється засобами та в порядку, передбаченому законом. Відповідний обсяг прав та перелік обов'язків журналіста не залежить від того, яке місце в інформаційному просторі посідає газета, телеканал чи агентство, яка їхня аудиторія, тираж, сфера розповсюдження тощо [1, с. 134].

Зважаючи на вищевказані положення, не має підстав визнавати к. пр. проти журналіста, наприклад, перешкоджання його кримінально протиправній діяльності (поширення інформації з обмеженим доступом, втручання в діяльність працівника правоохоронного органу тощо). Як зазначає Є. О. Письменський, незаконна професійна діяльність журналістів є неприпустимою та залежно від виду порушення потребує належного реагування як у моральній, так і в правовій площині [2, с. 94].

Тут варто пригадати і положення ч. 2 ст. 11 Закону України «Про інформацію», в якій зазначається, що не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. З урахуванням цих законодавчих положень має виключатися відповідальність особи за перешкоджання діяльності журналіста під час встановлення перешкод публікації відповідної конфіденційної інформації [3, с. 109]. Показовим у цьому аспекті може бути наступний приклад із судової практики.

Галицьким районним судом м. Львова було встановлено, що Особа-1 у групі з Особою-2, маючи умисел на перешкоджання законній професійній діяльності кореспондента Особи-3 та телеоператора Особи-4, будучи незадоволеними проведенням відеозйомки на пл. Ринок у м. Львові, затуляли руками об'єктив відеокамери Особи-4, застосувавши фізичну силу, схопили за руку Особу-1. Такі дії суд першої інстанції кваліфікував за ч. 1 ст. 171 КК [4].

Однак це рішення було оскаржено до суду апеляційної інстанції. Особа-1 та Особа-2 стверджували, що під час указаних подій вони заперечували виключно проти відеозйомки їх особисто та вимагали у журналістів лише видалення фрагменту відеозапису з їхнім зображенням. Також було з'ясовано, що потерпілі підтвердили ці покази. З урахуванням цього колегія суддів дійшла висновку, що під час вказаних подій Особа-1 та Особа-2 діяли з метою захисту свого права на недоторканість приватного життя, а відеозйомка їх особисто, у той час як вони висловили категоричне заперечення проти цього, суперечила вимогам закону. Як наслідок, було резюмовано, що діяння обвинувачених не утворюють складу к. пр., передбаченого ч. 1 ст. 171 КК, і можуть бути кваліфіковані лише за іншими нормами КК [5].

Варто погодитись із правниками, які наголошують на тому, що на оцінку законності дій журналістів під час виконання ними професійних обов'язків не повинна впливати

наявність чи відсутність редакційних завдань. Адже жоден нормативно-правовий акт не містить вимог щодо обов'язковості надання журналістам редакційних завдань, а також не вимагає від них діяти виключно в межах, визначених завданнями [6, с. 25].

Через зазначені вище положення не можна вважати правомірним рішення Чигиринського районного суду Черкаської області, який ухвалення винесеного ним виправдовувального вироку стосовно Особи-1 мотивував, зокрема, і тим, що потерпілий – журналіст Особа-2 – мав редакційне завдання лише для висвітлення судового процесу; завдання ж на відеозйомку того, що відбувалося поза судовим процесом, у т. ч. і на відеозйомку Особи-1 як фізичної особи, у нього не було [7].

2. Потерпілим від к. пр., передбачених ст. 171 КК, виступає журналіст.

Тривалий час у вітчизняному правовому просторі містилося принаймні декілька законодавчих дефініцій поняття «журналіст», з-поміж яких найбільш повним та універсальним справедливо вважалось визначення, наведене у Законі України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів». Відповідно до абз. 10 ст. 1 згаданого Закону журналіст – це творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Далі у цій же правовій нормі зазначається, що статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів, який має містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документ.

Посилаючись на відповідну законодавчу дефініцію (щоправда, на її попередню редакцію, яка несуттєво відрізняється від чинної), окремі вітчизняні науковці наполягали на тому, що не можуть визнаватися потерпілими журналісти Інтернет-середовища, блогери та інші громадяни, які займаються розповсюдженням інформації, а також пропонують через це відповідним чином уточнити примітку ст. 345-1 КК [8, с. 19].

Однак із такою позицією можна погодитися лише частково, адже із доповненням КК ст. 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста» (Закон від 14 травня 2015 р.) правозастосовчі органи були змушені змінити усталені підходи до розуміння поняття «журналіст», зокрема й у контексті застосування ст. 171 КК. Це пов'язано із закріпленням у примітці відповідної норми положення про те, що під професійною діяльністю **журналіста** не лише у цій статті, а й у статтях 171, 347-1, 348-1 КК відтепер необхідно розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану зі збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані ЗМІ, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. Крім того, визначено, що статус журналіста або його належність до ЗМІ підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим ЗМІ, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів.

Отже, з цього часу при інкримінуванні ст. 171 КК необхідно опиратися саме на наведену законодавчу дефініцію поняття «журналіст», яким може бути визнана будь-яка особа, діяльність якої відповідає ознакам, закріпленим у примітці ст. 345-1 КК.

На цій самій обставині акцентував увагу і ККС ВС, який під час розгляду однієї зі справ указав на те, що, по-перше, законодавець поклав у основу передбаченого КК визначення функціональний аспект професії журналіста, тобто статус журналіста

пов'язується з діяльністю, яка має ознаки, зазначені у примітці до ст. 345-1 КК, а не займаною посадою, по-друге, законодавець не обмежився поширенням інформації лише через ЗМІ, до яких належать друковані ЗМІ, а й включив до цього переліку **Інтернет** [9].

На переконання деяких авторів, потерпілим від перешкоджання професійній діяльності журналіста може бути не лише журналіст, а і його близькі родичі, які зазнали психічного або фізичного тиску [10, с. 24–25]. Можна зустріти й думку, що к. пр., передбачене ч. 1 ст. 171 КК, може вчинятися не тільки безпосередньо щодо журналістів, а й стосовно ЗМІ, що зрештою обмежує можливість чи створює неможливість виконання професійних обов'язків журналістами, які працюють у зазначеному ЗМІ (наприклад, незаконне позбавлення телеорганізації права користування певними частотами, призначеними для мовлення; незаконне анулювання свідоцтва про державну реєстрацію друкованого ЗМІ тощо) [11, с. 283].

Водночас уважаємо, що озвучена вище позиція потребує деякого уточнення. Як резонно зазначає Є. Пилипенко, справді, на практиці потерпілими від цього к. пр. (насамперед, у контексті кримінального процесу) можуть бути визнані і близькі родичі, і організація, яку представляє журналіст, і інші особи, адже їм може бути заподіяна певна шкода. Утім, якщо вести мову про потерпілого (точніше, спеціального потерпілого) як ознаку складу к. пр., яке розглядається, то ним може бути тільки журналіст, адже законодавець у тексті ст. 171 КК прямо зазначив, що це к. пр. може бути вчинене тільки щодо журналіста, а не якихось інших осіб. Якби парламентарії уважали за необхідне визнати спеціальним потерпілим близьких осіб журналіста, то про них прямо було б зазначено в тексті норми, як це зроблено, наприклад, у ст. 345-1 КК. До речі, випадки психічного або фізичного тиску на близьких родичів журналіста мають бути кваліфіковані саме за ст. 345-1, а не ст. 171 КК. Тому наразі підстав для розширеного тлумачення потерпілого від цього к. пр. немає [12, с. 116].

3. Предметом к. пр., передбаченого ч. 1 ст. 171 КК, є: 1) зібрані, опрацьовані, підготовлені журналістом матеріали; 2) технічні засоби, якими він користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю.

Аналіз правозастосовних матеріалів засвідчує, що найчастіше предметом розглядуваного к. пр. стають телекамери та фотоапарати. Також на практиці зустрічалися прояви незаконного вилучення чи пошкодження таких використовуваних журналістом технічних засобів, як мікрофон, диктофон, планшет, радіосистема для презентації та навіть квадрокоптер.

4. Незважаючи на те, що у назві ст. 171 КК міститься вказівка лише на «перешкоджання», фактично у ній передбачено три окремі склади к. пр. із різними формами об'єктивної сторони: 1) перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності (ч. 1); 2) вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків (ч. 2 та ч. 3); 3) переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю (ч. 2 та ч. 3).

Згадане у ч. 1 ст. 171 КК **перешкоджання законній професійній діяльності журналіста** в юридичній літературі трактують як діяння (дію або бездіяльність), яка полягає у протиправному створенні перешкод (перепон) у реалізації права особи на здійснення діяльності, пов'язаної зі збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через ЗМІ, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет [12, с. 134].

Водночас у ч. 1 ст. 171 КК було виокремлено такі форми перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності: 1) незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю; 2) незаконна відмова у доступі журналіста до інформації; 3) незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень; 4) будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності.

Як бачимо, перелік форм перешкоджання не є вичерпним, усі вони лише конкретизують діяння у вигляді умисного перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності. Такий спосіб викладення ч. 1 ст. 171 КК зазнав обґрунтованої критики в юридичній літературі, на сторінках якої зазначається, що використання перелікового способу та подальше вживання терміна «інший» є неправильним [13, с. 99].

Всі перераховані у ч. 1 ст. 171 КК діяння визнаються кримінально протиправними лише за умови їхньої «незаконності». Це стосується і такої форми перешкоджання, як «будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності», на незаконність якої хоча й прямо не вказується, але яка впливає зі змісту аналізованої норми. Саме тому не утворюють складу к. пр. дії, які хоча фактично й перешкодили журналістові у його діяльності, але були вчинені на законних підставах [11, с. 284].

При встановленні ознаки «незаконності» варто пам'ятати і про особливо актуальне під час триваючої наразі війни з РФ конституційне положення відносно того, що передбачене ст. 34 Основного Закону держави право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

Потерпілий повинен займатися професійною діяльністю сьогодні: поширювати або відмовлятися від поширення конкретної інформації, не бажаної для винного, або прагнути вчинити зазначені дії. Намір може бути виражено шляхом збирання інформації з певної теми, ситуації, підготовки, редагування статті до друкованого видання, відео й аудіорепортажу, призначення зустрічей з людьми, які знаються на цьому питанні, здійснення зйомок на місці події. Перешкоджання є неможливим, якщо особа «тут і зараз» не займається діяльністю, тобто дії винного з мотивів помсти за оприлюднені в минулому матеріали не може бути кваліфіковано за ч. 1 ст. 171 КК [6, с. 24].

На відміну від перешкоджання, **вплив** пов'язаний із безпосереднім тиском на свідомість та волю потерпілого, внаслідок якого особа приймає рішення на користь ініціатора такого впливу [8, с. 20].

Варто зазначити, що низкою дослідників відповідної проблематики доводиться, що вплив із метою перешкоджання законній діяльності є нічим іншим, як перешкоджанням такої діяльності. Тобто, по суті, законодавець передбачив відповідальність за те саме діяння одразу і в ч. 1, і в ч. 2 ст. 171 КК, що лише підтверджує вказівка у ч. 2 на спеціальну мету впливу – перешкоджання виконання журналістом своїх професійних обов'язків [6; 14, с. 283]. Тому висновуємо, що диференціацію кримінальної відповідальності за ці тотожні діяння не має підстав уважати ані доцільною, ані справедливою.

На нашу думку, у комплексі всі вказані вище обставини засвідчують зайвість як закріплення конкретних способів перешкоджання, так і диференціації відповідальності за «звичайне» перешкоджання та перешкоджання у формі впливу. Натомість уважаємо, що замість цього у ст. 171 КК доцільно було б вказати на єдиний узагальнюючий термін «перешкоджання», яким, серед іншого, охоплювалося й поняття «вплив». Така пропозиція була підтримана і деякими іншими правниками [15, с. 94].

Водночас дещо іншим шляхом пішли розробники проєкту нового КК, які в його ст. 4.11.10 «Перешкоджання законній професійній діяльності журналіста» хоча й відмовилися від диференціації відповідальності за «перешкоджання» та «вплив» на журналіста, однак закріпили вичерпне коло діянь, які утворюють склад відповідного к. пр., а саме, здійснювані відносно журналіста: 1) насильство; 2) вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених матеріалів; 3) тимчасове вилучення технічних засобів, якими він користується у зв'язку з професійною діяльністю; 4) відмова у доступі до інформації; 5) заборона критикувати публічну службову особу; 6) недопущення до певного місця чи території.

Разом із тим варто зауважити, що, крім перерахованих у проєктованій ст. 4.11.10 справді найпоширеніших способів, на практиці зустрічаються і багато інших різновидів перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, наприклад: потенційна погроза застосування фізичного насильства до журналіста; незаконна вимога припинити або заборона здійснення аудіо- та відеозапису або фотозйомки; нецензурна лайка та інші особисті образи журналіста; виштовхування з території певних об'єктів, де проводиться зйомка, або просте штовхання журналістів; закривання об'єктивів відеокамери тощо. Крім того, проаналізувавши правозастосовні матеріали, можемо переконатись у тому, що в окремих випадків за ч. 3 ст. 171 КК були кваліфіковані дії осіб, які виливали на журналістів відро з фекаліями [16], обливали їх нечистотами або іншими подібними речовинами [17].

Зважаючи на викладені аргументи, висловимо гіпотезу, що при конструюванні диспозиції проєктованої ст. 4.11.10 доречнішим було б використання не казуального, а абстрактного способу із вказівкою на загальне формулювання «перешкоджання».

Переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю означає дії, спрямовані на обмеження прав і свобод журналіста у зв'язку з виконаною законною професійною діяльністю [6].

Переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю необхідно відрізнити від перешкоджання (як і впливу) законній професійній діяльності журналістів за наступними критеріями:

1) переслідування завжди спрямоване на конкретного журналіста. Перешкоджання ж може здійснюватися відносно певного ЗМІ, при цьому порушення прав журналістів відбувається через обмеження можливості чи створення неможливості роботи ЗМІ, тобто має опосередкований характер;

2) перешкоджання виявляє собою діяння упереджувального характеру. Воно вчиняється або у випадку, коли: а) журналіст (ЗМІ) тільки намагається одержати чи поширити певну інформацію, або б) коли частина відомостей уже доведена до громадськості, а відносно іншої інформації здійснюються додаткові заходи зі збирання, зберігання й поширення, і при цьому винний не бажає, щоб журналіст у подальшому отримав та оприлюднив певні відомості.

При переслідуванні дії винного у часі вчиняються після здійснення журналістом дій у рамках своєї професійної діяльності і мають за мету або: а) помститися журналісту за його

конкретні дії, або б) спричинити шкоду конкретному журналісту за його діяльність взагалі, навіть якщо публікації чи виступи цього журналіста не стосуються винного особисто;

3) заходи з перешкоджання у більшості випадків у першу чергу спрямовані на недопущення оприлюднення певної інформації. Переслідування журналіста насамперед спрямоване проти журналіста як особистості, тобто має персональний характер [11, с.285].

Зважаючи на те, що «переслідування» журналіста не має підстав вважати формою згаданого у назві ст. 171 КК «перешкоджання» його діяльності, очевидно виглядає необхідність корегування назви досліджуваної кримінально-правової заборони.

Аналізоване к. пр. є закінченим з моменту вчинення відповідних діянь. Причому це стосується не лише переслідування, а й перешкоджання та впливу, момент закінчення яких визначається незалежно від того, чи вдалося винному досягти мети цих діянь – завадити журналісту здійснити або змусити його припинити свою законну професійну діяльність.

5. Суб'єкт к. пр., передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 171 КК, є загальним.

6. Суб'єктивна сторона аналізованих к. пр. характеризується прямим умислом. Для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 171 КК необхідно довести, що, вчиняючи відповідні діяння, винний усвідомлював:

1) незаконний характер свого діяння;

2) те, що він перешкоджає саме законній професійній діяльності потерпілого;

3) спеціальний статус потерпілого, тобто саме те, що він є журналістом. Доказами наявності статусу журналіста можуть бути зовнішні ознаки ідентифікації, які дають можливість кожному визначати їхню професійну приналежність, відповідні бейджі, посвідчення чи інші документи [19, с. 43].

У випадку ж недоведеності цих обставин інкримінування ст. 171 КК має виключатися.

Так, до одного з судів надійшов обвинувальний акт стосовно Особи-1, яка обвинувачувалася в тому, що вона умисно перешкоджала журналісту Особі-2 та оператору Особі-3 у здійсненні ними законної професійної діяльності журналіста. Однак суд не знайшов у діях Особи-1 ознак складу інкримінованого к. пр., вказавши на те, що Особа-2 та Особа-3 не були зовнішньо забезпечені документами, знаковими, сигнальними й іншими засобами позначення особи представника преси, як це передбачено законом; крім того, потерпіла посвідчення не надавала, не повідомляла, що вона є журналістом, а тому в Особи-1 не було підстав уважати, що потерпіла є журналістом. Сама ж по собі наявність мікрофону та відеокамери в особі не свідчить про належність цієї особи до категорії журналістів [20]. Подібна мотивація була покладена і в основу рішень низки інших судів [21; 22].

Урешті-решт з приводу подібних кейсів чітко висловився і ККС ВС.

Йдеться про справу стосовно Особи-1, якій органи досудового розслідування інкримінували те, що вона, розуміючи, що Особа-2 та Особа-3 є журналістами, бажаючи перешкодити їхній законній професійній діяльності, за попередньою змовою з двома іншими особами спричинили їй насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я. Такі дії органом досудового розслідування були кваліфіковані за ст. 171 КК.

Водночас, розглядаючи цю справу, судді ККС ВС погодилися із аргументами суддів першої та апеляційної інстанцій [23; 24], які звернули увагу на те, що: а) Особа-1 дозвіл на його особисту зйомку не давав; б) особи, які знімали його на відеокамеру, йому не представились як журналісти; в) на Особі-2 та Особі-3 не було жодного розпізнавального знаку журналіста, які б свідчили про їхню належність до ЗМІ, що вбачається і з відеозапису події. Зважаючи на викладені обставини, судді ККС ВС резюмували, що заборона Особи-1 здійснювати відеозйомку стосувалася виключно його,

як приватної особи, а не була спрямована на перешкодження законній журналістській діяльності через неусвідомлення того, що відповідні особи є журналістами, а тому в його діях відсутній склад к. пр. [25].

Загалом же заслуговує на підтримку підхід, відповідно до якого слідчий та суд повинні враховувати обставини правопорушення в комплексі, зважаючи при цьому на наявність або відсутність зовнішньої ідентифікації працівника ЗМІ, його поведінку під час конфлікту (наприклад, чи представився журналіст, чи повідомляв він вголос про свою приналежність до ЗМІ, чи пропонував оглянути документ тощо), поведінку інших учасників події та інші обставини справи, які вказують на дійсні наміри особи під час вчинення тих чи інших дій. Навіть час доби та обстановка навкруги можуть відіграти певну роль у вирішенні цього питання [19, с. 43].

7. Метою передбаченого ч. 2 ст. 171 КК впливу на журналіста є **перешкодження виконанню ним професійних обов'язків**. Інакше кажучи, винний прагне домогтись ускладнення чи унеможливлення виконання журналістом своїх обов'язків негайно або в майбутньому. Йдеться про відмову журналіста від підготовки певного матеріалу, затримку з його оприлюдненням, висвітленням подій у вигідному для винного контексті тощо.

8. Кваліфікуючими ознаками впливу на журналіста та його переслідування є вчинення к. пр.: 1) службовою особою з використанням свого службового становища; 2) за попередньою змовою групою осіб.

Із незрозумілих міркувань у ч. 3 ст. 171 КК було диференційовано кримінальну відповідальність лише за дії, передбачені ч. 2 ст. 171 КК. Уважаємо, що це є очевидною вадою чинного кримінального законодавства, адже в науковій літературі доведено, що перешкодження діяльності журналістів, вчинені у співучасті (те саме стосується й відповідних проявів, вчинених службовою особою з використанням службового становища), є, на відміну від одноосібних посягань, більш підготовленими та небезпечними. Такі випадки здебільшого супроводжуються заподіянням шкоди значному колу додаткових об'єктів охорони і знижують можливості правоохоронних органів у протидії такій злочинності [20, с. 57; 14, с. 284]. Та, незважаючи на це, вчинене за попередньою змовою групою осіб або службовою особою з використанням службового становища перешкодження здійсненню журналістом законної професійної діяльності має, як це не парадоксально, отримувати кримінально-правову оцінку з посиланням саме на ч. 1, а не ч. 3 ст. 171 КК. Однак цей факт не завжди враховують правозастосовні органи.

Мукачівським міськрайонним судом Закарпатської області було встановлено, що Особа-1, виконуючи обов'язки голови Новодавидківської сільської ради, будучи службовою особою, з використанням свого службового становища, надала відповідь на інформаційні запити головного редактора газети «Сила Народного Контролю» Особи-2, згідно з якою відмовила у доступі журналіста до інформації [27].

Такі дії суд услід за органом досудового розслідування кваліфікував за ч. 3 ст. 171 КК, хоча ні впливу, ні, тим паче, згаданого у ч. 2 ст. 171 КК переслідування у цьому випадку не було, а отже, й інкримінування ч. 3 ст. 171 КК необхідно визнавати необґрунтованим.

Водночас ще раз наголосимо, що у процесі вдосконалення кримінального законодавства вітчизняним парламентаріям варто було б дослухатися до слухних рекомендацій дослідників, які пропонують ч. 3 ст. 171 КК викласти у такій редакції: «Дії, передбачені ч. 1 або ч. 2 цієї статті, якщо вони були вчинені службовою особою з використанням свого службового становища або за попередньою змовою групою осіб» [28, с. 218].

9. Вчинення передбачених ст. 171 КК діянь нерідко супроводжується знищенням або пошкодженням використовуваних журналістом технічних засобів, застосуванням або погрозою застосування фізичного насильства, зокрема, і погрозами вбивства. Якщо раніше такі діяння мали бути кваліфіковані за **сукупністю** ст. 171 та статей 121, 122, 125, 126, 129, 194 КК, відповідно, то з набранням чинності положеннями Закону України від 14 травня 2015 р. вони повинні отримувати кримінально-правову оцінку з посиланням на спеціальні статті 345-1 та 347-1 КК. Утім, попри це, деякі правозастосовні органи й досі продовжують кваліфікувати відповідні прояви за сукупністю ст. 171 та однією із наведених вище норм.

Так, одним із судів було встановлено, що журналіст Особа-2 журналіст увійшла до одного з приміщень з метою отримання інтерв'ю Особи-1. Будучи невдоволеною такими діями Особи-2, Особа-1, підвівшись із-за столу та наблизившись до неї, відібрала у неї фотоапарат та вдарила ним по столу, після чого нанесла їй декілька ударів кулаком по голові й обличчі. Після цього Особа-1 умисно наступила на ногу Особи-2, внаслідок чого заподіяла їй легкі тілесні ушкодження, що викликали короточасний розлад здоров'я. Незважаючи на наявність ст. 345-1 КК, такі дії помилково були кваліфіковані за сукупністю ч. 1 ст. 171 та ч. 2 ст. 125 КК [29].

Аналіз судової практики засвідчує, що вчинення аналізованого к. пр. також нерідко супроводжується грубим порушенням громадського порядку, погрозами або насильством щодо працівників правоохоронних органів, незаконним перешкоджанням організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. У таких випадках дії винних потребують додаткової кваліфікації за статтями 296, 340 та 345 КК. Крім того, за наявності підстав передбачені ст. 171 КК діяння можуть утворювати сукупність зі статтями 119, 120, 186, 189, 255, 255-3, 263, 348-1, 349-1, 354, 364, 365 КК тощо.

Висновки. Отже, за результатами проведеного дослідження було проведено науково-практичний коментар ст. 171 КК, що дало змогу, по-перше, сформулювати рекомендації щодо вирішення низки дискусійних питань, відсутність відповідей на які заважає ефективному правозастосуванню розглядуваної заборони, по-друге, виявити притаманні відповідній нормі численні недоліки, наявність яких уже негативно позначається на її результативності, та висловити пропозиції щодо їхнього усунення.

Перспективним напрямом досліджень у відповідній сфері є аналіз проблематики кримінальної відповідальності за інші посягання на журналістів, передбачені статтями 345-1, 347-1, 348-1 та 349-1 КК.

Список використаних джерел

1. Поп К. В. Установлений порядок здійснення законної професійної діяльності журналістів як об'єкт кримінально-правової охорони. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1. С. 132–139.
2. Письменський Є. О. Злочини у сфері професійної діяльності журналістів у контексті забезпечення потреб українського суспільства на сучасному етапі його розвитку. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1. С. 90–103.
3. Правові засади взаємодії військовослужбовців Управління державної охорони України з представниками засобів масової інформації : навч. посіб. / Горова О. Б. на ін. Ужгород : РІК-У. 2021. 224 с.
4. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 26 лютого 2014 р. у справі № 461/11113/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37325948>
5. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 25 березня 2015 р. у справі № 461/11113/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43431744>
6. Заєць І. С., Марко С. І. Особливості кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 19–30.

7. Вирок Чигиринського районного суду Черкаської області від 14 липня 2017 р. у справі № 708/338/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67735822>
8. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 36 с.
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду від 19 серпня 2020 р. у справі № 214/4970/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431>
10. Безпала Я. С. Кримінально-правові проблеми визначення потерпілого від перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Форум права*. 2013. № 3. С. 22–27.
11. Кримінальне право. Особлива частина: Підручник / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ : Видавництво «Елтон–2», 2012. 780 с.
12. Пилипенко Є. В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Сєвєродонецьк, 2018. 228 с.
13. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України : монографія. Київ : Атіка, 2003. 144 с.
14. Овчарук Ю. В. Окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 280–288.
15. Пахнін М. Л. Використання абстрактного та казуїстичного прийомів при конструюванні кримінальних правопорушень у сфері свободи слова та журналістської діяльності. *Європейські перспективи*. 2021. № 4. С. 90–95.
16. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 28 лютого 2022 р. у справі № 344/3120/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103579055>
17. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 25 листопада у справі № 757/35613/21-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102402394>
18. Заєць І. С. Форми прояву перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/891057ae-abd3-40d5-babb-e56dcfb66925>
19. Проблеми розслідування та судового розгляду кримінальних справ, пов'язаних із порушенням професійних прав журналістів в Україні : аналітичний звіт / Опришко Л. В., Вдовенко О. М. Київ : ГО «Платформа прав людини», 2019. 68 с.
20. Вирок Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 12 червня р. у справі № 180/1669/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67094019>
21. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 13 червня 2014 р. у справі № 367/120/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39314043>
22. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 23 серпня 2022 р. у справі № 296/2948/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105853237>
23. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 16 березня 2020 р. у справі № 369/1586/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88208911>
24. Ухвала Київського апеляційного суду від 30 вересня 2021 р. у справі № 369/1586/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102369130>
25. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 6 жовтня 2022 р. у справі № 369/1586/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788061#>
26. Кримінально-правовий аналіз злочинних посягань на свободу слова та перешкоджання професійній діяльності журналістів: науково-методичні рекомендації / Р. С. Вєприцький, Є. О. Гладкова. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. 68 с.
27. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 29 травня 2018 р. у справі № 303/3534/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74283983>
28. Сподарик Ю. В. Кримінально-правова охорона законної професійної діяльності журналістів в Україні : дис. ... докт. філософії в галузі права за спеціальністю 081 «Право». Львів, 2022. 246 с.
29. Вирок Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 19 лютого 2018 р. у справі № 442/4140/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72513040>

References

1. Pop, K. V. (2017). Ustanovleni poriadok zdiisnennia zakonnoi profesiinoi diialnosti zhurnalistiv yak ob'iekt kryminalno-pravovoi okhorony [The established procedure for carry out the legal

professional activity of journalists as an object of criminal legal protection]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy*, 1, 132–139. (in Ukrainian)

2. Pysmenskiy, Ye. O. (2016). Zlochyny u sferi profesiinoi diialnosti zhurnalistiv u konteksti zabezpechennia potreb ukrainskoho suspilstva na suchasnomu etapi yoho rozvytku [Crimes in the field of professional activity of journalists in the context of meeting the needs of Ukrainian society at the current stage of its development]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1, 90–103. (in Ukrainian)

3. Horova, O. B., et al. (2021). Pravovi zasady vzaiemodii viiskovosluzhbovtziv Upravlinnia derzhavnoi okhorony Ukrainy z predstavnykamy zasobiv masovoi informatsii [Legal principles of interaction between servicemen of the State Security Office of Ukraine and representatives of mass media] : navch. posib. Uzhhorod : RIK-U. (in Ukrainian)

4. The verdict of the Halyskyi District Court of Lviv of February 26, 2014 in case No. 461/11113/13-k. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37325948> (in Ukrainian)

5. Ruling of the Court of Appeal of Lviv region of March 25, 2015 in case no. 461/11113/13-к. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43431744> (in Ukrainian)

6. Zaiets, I. S., Marko, S. I. (2020). Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti za pereshkodzhannia profesiinii diialnosti zhurnalistiv [Peculiarities of criminal liability for obstructing the professional activity of journalists]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 1, 19–30. (in Ukrainian)

7. Verdict of the Chyhyrnskoho raionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 14 lypnia 2017 r. u spravi № 708/338/17. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67735822> (in Ukrainian)

8. Pavlykivskiy, V. I. (2017). *Criminal law enforcement of freedom of speech and professional activities of journalists*: Candidate`s thesis. Kharkiv. (in Ukrainian)

9. Ruling of the Supreme Court composed of the panel of judges of the Third Judicial Chamber of the Criminal Court of Cassation of August 19, 2020 in case No. 214/4970/18. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431> (in Ukrainian)

10. Bezpala, Ya. S. (2013). Kryminalno-pravovi problemy vyznachennia poterpiloho vid pereshkodzhannia zakonnoi profesiinii diialnosti zhurnalistiv [Criminal law problems of determining the victim of interference with the legal professional activity of journalists]. *Forum prava*, 3, 22–27. (in Ukrainian)

11. Dudorov, O. O., Pysmenskiy, Ye. O. et al. (2012). *Kryminalne pravo. Osoblyva chastyna* [Criminal law. Special part]. (Vol. 1.) Luhansk: Vydavnytstvo «Elton-2» (in Ukrainian)

12. Pylypenko, Ye. V. (2018). *Obstruction of activity in the criminal law of Ukraine*: Candidate`s thesis. Sievierodonetsk. (in Ukrainian)

13. Trostiuk, Z. A. (2003). *Poniatynyi aparat Osoblyvoi chastyny Kryminalnogo kodeksu Ukrainy* [Conceptual apparatus of the Special part of the Criminal Code of Ukraine]: monohrafiia. Kyiv: Atika. (in Ukrainian)

14. Ovcharuk, Yu. V. (2018). Okremi problemni pytannia kryminalnoi vidpovidalnosti za pereshkodzhannia zakonnoi profesiinii diialnosti zhurnalistiv [Separate problematic issues of criminal liability for obstructing the legitimate professional activity of journalists]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, 2, 280–288. (in Ukrainian)

15. Pakhnin, M. L. (2021). Vykorystannia abstraktnoho ta kazuistychnoho pryiomiv pry konstruiuvanni kryminalnykh pravoporushen u sferi svobody slova ta zhurnalistyckoi diialnosti [The use of abstract and casuist techniques in the construction of criminal offenses in the field of freedom of speech and journalistic activity]. *Yevropeiski perspektyvy*, 4, 90–95. (in Ukrainian).

16. The verdict of the Ivano-Frankivsk City Court of Ivano-Frankivsk Region of February 28, 2022 in case No. 344/3120/22. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103579055> (in Ukrainian)

17. The verdict of the Pechersk District Court of Kyiv of November 25 in case No. 757/35613/21-к. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102402394> (in Ukrainian).

18. Zaiets, I. S. Formy proiavu pereshkodzhannia zakonnoi profesiinii diialnosti zhurnalistiv. Retrieved from: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/891057ae-abd3-40d5-babb-e56dcfb66925> (in Ukrainian)

19. Opryshko, L. V., Vdovenko, O. M. (2019). Problemy rozsliduvannia ta sudovoho rozghliadu kryminalnykh sprav, pov'iazanykh iz porushenniam profesiinykh prav zhurnalistiv v Ukraini [Problems of investigation and trial of criminal cases related to violation of professional rights of journalists in Ukraine]: analitichnyi zvit. Kyiv: HO «Platforma prav liudyny» (in Ukrainian)

20. The verdict of the Marhanets City Court of Dnipropetrovska oblast of June 12, in case No. 180/1669/16-k. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67094019> (in Ukrainian)

21. The verdict of the Irpin City Court of Kyiv region of June 13, 2014 in case No. 367/120/14-k. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39314043> (in Ukrainian)

22. The verdict of the Korolevsky District Court of Zhytomyr of August 23, 2022 in case No. 296/2948/22. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105853237> (in Ukrainian)

23. Verdict of the Kyiv-Svyatoshynskiy District Court of Kyiv Region of March 16, 2020 in case No. 369/1586/17. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88208911> (in Ukrainian)

24. Ruling of the Kyiv Court of Appeal of September 30, 2021 in case No. 369/1586/17. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102369130> (in Ukrainian)

25. Ruling of the Supreme Court composed of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Criminal Court of Cassation of October 6, 2022 in case No. 369/1586/17. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788061#> (in Ukrainian)

26. Veprytskyi, R. S., Hladkova, Ye. O. (2016). Kryminalno-pravovyi analiz zlochynnykh posiahan na svobodu slova ta pereshkodzhannia profesiinii diialnosti zhurnalistiv [Criminal-legal analysis of criminal encroachments on freedom of speech and obstruction of journalists' professional activities]: naukovometodychni rekomendatsii. Kharkiv : Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. (in Ukrainian)

27. The verdict of the Mukachevo City District Court of the Transcarpathian region of May 29, 2018 in case No. 303/3534/17. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74283983> (in Ukrainian)

28. Spodaryk, Yu. V. (2022). *Criminal law protection of legitimate professional activities of journalists in Ukraine*: Candidate`s thesis. Lviv. (in Ukrainian).

29. The verdict of the Drohobych City District Court of Lviv Region of February 19, 2018 in case No. 442/4140/17. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72513040> (in Ukrainian).

Стаття: надійшла до редакції 30.01.2024

прийнята до друку 20.01.2024

The article: is received 30.01.2024

is accepted 20.01.2024

Бібліографія: Мовчан Р. О., Гель А. П. Кримінальна відповідальність за перешкодження законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК): науково-практичний коментар. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2024. Вип. 17 (29). С. 269-281. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.269-281>

